

LITERATURE AND MULTICULTURALISM

Marian Victor BUCIU, Professor, PhD, University of Craiova

Abstract : I consider multiculturalism can be of interest as a literary theme (fiction, theory), beyond the aesthetic dimension, only as a social, ethnic, political, and religious aspect. Minority, disability, feminism and sexism are both objective and internal realities of the local and mental ethos and not simple chimeras. It is taken into consideration their meta-political understanding within a social and (pluri)cultural frame, which allows and determines improvement, good and right cohabitation, and eventually egalitarian utopia.

Keywords: multiculturalism, interculturality, postculturalism, David Cameron, Adrian Marino

Încă o ideologie în extincție, după extindere: multiculturalismul. Sau care supraviețuiește ca post-multiculturalism, dacă nu chiar în chip de interculturalitate.

Temător de slăbirea militară a Europei, găsind NATO „o organizație muribundă”, mediatizat, și la noi, George Friedman¹, acuză Germania, poporul german, în termeni nu pe deplin adecvați: „germanii nu au vrut și nu au știut să asimileze diverse populații din punct de vedere cultural, lingvistic, religios și moral”. „Într-o exprimare simplă, Germania revine în istorie.” Iată, cred, doar un mod de a spune, oricum foarte întârziat, că Germania, fortificată economic, revine deschis pentru a face istorie, după ce războiul mondial o *desfăcuse* de ea, mai mult decât o pășiseră statele de pe axa perdantă. Dar multiculturalismul ar fi trebuit să fie asimilaționist și nu o largă și conjuncturală înfrățire culturală, într-o țară ca Germania, care, pierzând războiul politic, dorea să-l câștige, ceea ce a și reușit, pe cel economic? (Reușită care o așază în poziția cea mai îndepărtată de totalitarism.) Eșecul asimilării ar fi condus la bizarul efect alienant al veneticilor: „Multiculturalismul a dus la înstrăinarea permanentă a imigranților.” Iar localnicii germani s-ar fi deznaționalizat și ei. Ar trebui, ca atare, să se pună punct: „multiculturalismul poate deveni o catastrofă națională”. A condus la ciocnirea culturilor: „toată Europa și o mare parte din lume, în interiorul granițelor lor se confruntă cu lupta dintre culturi”. În esență, va să zică, nimic nou, după Samuel P. Huntington, cu *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. George Friedman se îndoiește de liberalismul european occidental: „Pentru europeni, multiculturalismul nu a fost respectul liberal și umanist pentru alte culturi așa cum se pretindea a fi.” Miza liberalismului autentic ar fi fost transnațional(ist): „Multiculturalismul este profund dezbinant, în special în țările care definesc națiunea în termeni europeni, de exemplu, prin naționalitate.” Nu împărtășesc această aprehensiune, pentru simplul fapt că nu socotesc conflictul cultural la cota de primejdie cu a celui economic. Dovadă că nu se produc expulzări de populații iar legătura economică prevalează asupra celei culturale. Altfel spus, economia leagă mai rapid, dacă nu mai firesc,

¹ *Germany and the Failure of Multiculturalism/Germania și Eșecul Multiculturalismului*, în STRATFOR, 19.10.2010.

decât (dez)leagă cultura. Slăbiciunile militare ar explica mai clar deruta istorică a conviețuirii multiculturaliste.

Se seamănă acum neîncredere iar culesul n-are cum să fie rodnic. Suntem într-o „economie” de criză generalizată. Cu un deceniu în urmă puteai citi puncte de vedere de largă perspectivă, nu doar subiacent optimiste. Iată doar un exemplu de siguranță, seninătate, într-o perspectivă culturală, istorică, științifică, etică, nu mai puțin democratică, europeană, venit din Turcia², ai cărei imigranți, semnificativi și numeric, au radicalizat politica occidentală: „Oamenii, în general, nu-și dau seama că Turcia a fost în Europa de mult timp, iar Europa a fost în Turcia în ultimele trei-patru secole. (...) Din punct de vedere științific, avem multe valori comune, iar din punct de vedere etic nu trebuie să exagerăm diferențele. Sunt și valori culturale comune, mai ales cu Europa de Sud-Est și nu se poate să existe respect doar pentru o parte a Europei, și pentru alta nu. Toate statele europene trebuie să împărtășească aceleași valori democratice: respect pentru demnitatea umană, dreptate, transparență, pluralitate, nediscriminare ș. a. (...) Turcia s-a bucurat de democrație de mai bine de o jumătate de secol și, în prezent, își dorește mai multă democrație. (...) Cu Turcia ca membru al Uniunii Europene sunt mai multe șanse să întregim tabloul țărilor din est, vest, nord și sud.” Era în 2004. Acum, în 2013, după decizerea politică occidentală la vârf, față de multiculturalism, totul dă la o anume socoteală cu rest, în pesimism, derută, tăcere.

În complexul terminologic

Cultură, multiculturalism, pluriculturalism, interculturalism, transculturalism etc., iată un set de termeni, ca în multe alte configurații, totodată necesari și relativ imprecizi.

Cultura, deși fragmentată îndeosebi pe criteriul etnic (multiculturalitatea însăși fiind, la origine, un produs al etnicității), rămâne sfera de referință generală, înglobând aspecte interumane depline, de ordin emoțional, intelectual, material, spiritual. Așadar, ea devine expresia totală a umanului. Un umanism cultural străbate istoria omului în pură și simplă sa deplinătate. Eliminarea unui aspect anterior înseriat sparge și restrânge, perturbă și mutilează, sfera culturii. Cultura ajunge expresia rodului întreg. Etimonul latin, *colere*, a cultiva, îl numește și îl cuprinde. Prin colare, cultura se precipită, primordial, într-un mod deviant și nu transformator, în religie (*religo*, relegare). Zestrea, tradiția, dezvoltarea se află într-un proces de păstrare și comunicare de sine, dar și cu noi forme de cultură. Extinderea și intensificarea lor conțin tendințe de răsfrângere sau hegemonie. Cultura se deprinde, dar ea se poate și desprinde de natura și civilizația omului. Desprinderea, în acest caz, nu mai produce uitare sau abandon, însă depășire într-o aprofundare. Cele două fețe accesibile, din sfera culturii, rămân diferențiate, dar nu cu totul opuse: elitistă sau de elită, de masă sau masificată. *Sub-cultura* rămâne fără autonomie (ne)conștientizată, dar persistența îi este dezvăluită de disciplina studiilor culturale, sociologice, marxizante. Socialul ar îngloba politicul, economicul, juridicul și culturalul. *Contra-cultura*, cultura alternativă, reacționează față de stabilitatea culturală, oricât este de variată.

Artele sunt parte a culturii privită în ansamblu, dar, potrivit evidenței celei mai elementare, culturalul nu se identifică cu artisticul și nu și-l subordonează, chiar dacă îl

² *Identitate și multiculturalitate. Interviu cu prof. Mehmet Aydın, ministru de stat însărcinat cu afacerile religioase*, realizat de Magda Crăciunescu, cf. internet, în *Arhiva. Academice* – luni, 4 octombrie 2004.

păstrează. *Artificialitatea* îi este culturii consubstanțială. În știința culturii umane, antropologia culturală, *artefactele* materiale și simbolice rezultă din și se adaugă la valorile de gândire și la normele comportamentale legitimize. Însă facerea produsului cultural, paradigmele socio-culturale, nu substituie, nici măcar nu intersectează, poetica general sau particular artistică. *Culturalismul antropologic american* desprinde și privilegiază socialul de natural. *Transculturalismul*, un vechi concept geocultural, zonal, de secol 19-20, unifică și sincretizează diverse culturi ori numai le constată aspectele comune și sincretice. El deține un sens opus *multiculturalismului*, similar *interculturalității*, acesta operațional, deci adecvat și culturii noastre, potrivit lui Adrian Marino.

Multiculturalismul, de la început, n-a fost proclamat infailibil. El a funcționat ca un contract social nescris. Îi era cunoscut potențialul conflictual, dar nevoia economică, contând pe migrare și nu pe imigrare, l-a neglijat. S-au înregistrat în timp turbulențe, uneori foarte grave, în raporturile umane care exhibă alteritățile. S-a (a)testat discrepanța educațională la dialogul pluricultural. Conviețuirea multiculturală depinde de voință sau nevoință, de la o etnie la alta, dar mai cu seamă de la un ins la altul. Politica Occidentului european față de cultura diversificată și, parțial, autonomizată etnic, național, spiritual, inițiată după Al Doilea Război Mondial, desfășurată mai bine de o jumătate de secol, a fost recent, din 2010, declarată, de la vârful politicii continentale, ratată, ca integrare, acomodare, a pluralismului ei. S-a dovedit că imigranții atrași în procesul de red dezvoltare economică nu depășesc, în masă, (in)adaptarea culturală, începând chiar de la asimilarea unor noi limbi. De la iluzie, multiculturalismul este coborât la deziluzie, la realitate. Eșecul său este doar un capăt al unui drum, căruia îi urmează altul. David Cameron, în Anglia, aflată sub iminența imigrației de populații indezirabile ale Uniunii Europene, pune acum condiții, devine mai atent, lucid, realist, în special, cu asiaticii, musulmanii ori, mai cu seamă, teroriștii. Conviețuirea multiculturală, bazată economic, nu dispare, doar reîncepe, fiind recondiționată. Dacă nu mai este un bun însoțitor social, multiculturalismul rămâne în continuare un rău necesar. Dosit, dar neajuns la o absurdă *de-multiculturalizare*. Însă adus, iată, la un teoretic, simili-conceptual post-multiculturalism. Întrezărit de unii într-o stângă politică descoperită în criză, iar de alții într-o dreaptă europeană care ia culori ori reflexe extreme, întoarsă la naționalism. Acum, prin execrarea multiculturalismului și a națiunii multiculturale, prin denunțarea negocierii mediată de corectitudinea politică, prin reexaminarea legalismului, integrismului ori, pe viitor, a instituționalismului.

Multiculturalitatea preîntâmpină adversitățile dintre grupuri umane diverse, ajunse pe cale economică și politică să coexiste pe un termen limitat, conjunctural. *Interculturalitatea* promite și chiar dispune un comerț cultural mutual, liber, pe o piață socială pluriculturală, de mult sau recent instaurată, într-un contract sprijinit de un realism apt să excludă iluzia culturii unice, legiferând o confruntare mimetică sau emulativă, cu beneficii mutuale. Democratismul, statul de drept, legiferarea, globalismul dincolo de tradiționalism definesc interculturalitatea nu ca (o)presiune, dar ca acceptare. Înregistrăm și denunțuri ale unui multiculturalism, menționat anterior, în travestiul interculturalității. *Transculturalismul* și interculturalitatea pun în paranteză, până la a exclude, autonomismul cultural. Cedează cultura politicii culturale și urmăresc cu un soi de neutralitate activă stabilitatea și instabilitatea culturală, istoricitatea, abstragerea din semnificație și nu doar atât.

În conjuncție sau disjuncție cu literatura

Îmbrățișat, în felul, la noi, al lui Adrian Marino (în funcțiunea părții ca întreg și invers, într-o integrare prin identificare, re-cunoaștere universală, per-formare liberă, pașnică), multiculturalismul promite și dispune o autonomie culturală afirmată, rezistentă, nesubordonată. Abia interculturalitatea, dar numai în măsura în care are... măsură, instituie dialogul, emulația reciprocă.

N. Manolescu³, cu un deceniu înaintea politicianilor Merkel, Sarkozy, Cameron, denunță multiculturalismul, în neatingere cu arta, literatura, ca maladie și rătăcire, ca o gravă contradicție, a ideologiei liberale: e antimeritocratic, discriminator, nedrept, rău; e (anti)liberal, căzut în propria capcană conceptual-pragmatică; se face vinovat de discriminare negativă: minoritarul câștigă dincolo de realitate în disputa cu majoritarul. „Invenție a liberalismului, multiculturalismul s-a întors împotriva lui. Cine dorește să rămână liberal până la capăt, trebuie să evite această capcană deopotrivă ideologică și emoțională.” Pe scurt, criticul vede prăbușirea multiculturalismului ca privilegiu, în timp ce triada politicianilor exponențiali îi află neajunsurile în comportamentul celor privilegiați, inițial defavorizați. Buna intenție nu ajunge și o bună practică. Aceasta mereu bazată pe buna înțelegere. Plasarea păcatului „originar” diferă: în credulitatea liberală ori în suficiența naționalistă.

După Virgil Nemoianu⁴, primit integral de N. Manolescu⁵, se păstrează un tradiționalism peren recanonizant; comparatismul este azi mediatorul metod(olog)ic între globalism și multiculturalism; umanismul viu sau viabil fiind unul estetic.

Cam prin aceeași vreme, pe urmele lui Vaclav Havel („Aceste identități CONSTRUIE de <multiculturalism> reflectă ideologiile grupurilor de presiune care încearcă să transforme sistemul democrației occidentale într-un câmp de luptă unde se înfruntă interese particulare” (Havel).”), Ovidiu Hurduzeu⁶ crede într-un democratism religios, mistic, transcendent, ontologic, personalizat, libertar, irațional, transfigurat, spiritualist sau sufletist, energetist, anticomunist și... responsabil. Eșecul democratismului, chiar, era explicat ca fiind restrâns la economic, tehnologic, exclusivă materialitate. Dar și la iluzoria, vida spectacularitate. Multiculturalismul apare impersonalist și colectivist. Paseistul, romanticul, pre-raționalistul și pre-modernul eseist regretă timpul în care românul tradițional asculta de legea (porunca) divină și nu de aceea strict omenească. Ar resuscita un Ev Mediu umano-sacral, într-o demo-teocrație, la limita anarhismului și antilegalismului.

Ce rost mai are în această vedere literatura? Prea puțin și imprecis, trebuie spus, recuperată. Se omite coabitarea literară cu extremismele politice a avangardei istorice și a suprarealismului, până la ignoratul sau blamatul, azi, neoavangardism, ca experimentalism estetic. Amurgul natural al artei, dacă survine, nu se cade să fie forțat artificial, din afară, ori parazitat de intruziuni sau succedanee ideologice, utopice și distrugătoare.

Respiritualizarea științei și literaturii, în paradigme pre-raționaliste, ar privilegia, idealizând-o, tradiția conservatoare, așezând într-o nedreaptă paranteză partea diurnă a modernității.

³ *Despre multiculturalism*, în *România literară*, nr. 31, 1999.

⁴ *Globalism, multiculturalism și literatură comparată*, în *Vatra*, nr. 3, 2000.

⁵ *Rolul literaturii*, în *România literară*, nr. 27, 2000.

⁶ *Havel și multiculturalismul*, în *România literară*, nr. 5, 1999.

Prin numeroși contributori, un anti- sau para-estetism ajunge resuscitat, acum în forme canonizante, național(iste), globaliste (mondialiste), mediatoriste: politic, geografic, etnic-identitar, istorist, în stare „pură” sau mixtă. Iese bine la vedere o diversitate (para)literară. Sub pretextul că esteticul, artisticul exclude identitarul variabil, de la cel etnic la cel geo-politic, au apărut împotriviri ca aceea față de Harold Bloom și *Canonul occidental* prea hulit. (Inter)culturalul n-a făcut decât să dea extensie, să internaționalizeze, dincolo de contextele naționale, criteriul înglobant al culturalului și treptata efasare, în arta literară, a criteriului artistic.

Problematica literară nu stă departe, din contra, de ceea ce înseamnă a trăi multicultural, în diversitate, schimbare, evoluție, îmbogățire interioară, într-un mod cosmopolit, cum se spunea cândva, globalist sau mondialist, în largi concepte ideologice contemporane. Plasamentul corect al acestei problematice este în stricta referențialitate, în tot ce înseamnă, la un capăt, legătură, înrădăcinare, origine, iar la celălalt, pluralism (deschidere, totalitate, universalitate sau *multiversalitate*, plurivocitate, politropie, pluriidentitate, plurilingvism etc.).

În concluzie

Constat ca fiind, la noi, în actualitate, un excentrism literar provenit din două direcții, neliterară și literară, ca atare o (auto)marginalizare a literaturii, adaptată sau adoptată după un literaturocentrism cultural autohton. Consider că multiculturalismul poate interesa și preocupa literatura într-un fel tematic, așadar ca temă literară (ficțiune, teorie) extra-estetică, extra-literară, doar socială, etnică, politică, religioasă etc. Minoritate, dizabilitate, feminism, sexism sunt realități deopotrivă obiective și interioare, ale ethosului local și mentalitar și nu simple himere. În discuție rămâne înțelegerea lor trans- sau meta-politică, într-un cadru social (pluri)cultural, dialogic, care promite și dispune ameliorarea, buna, dreapta conviețuire, până la utopia egalitară.